

שבועה בנקיטת חפץ וגדר מצות מילה

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי. ואשביעך בה' אלקי השמים ואלקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבם: (בראשית כד, ב-ג)

למה אחז במילה

וכתב רש"י לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה, כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו, ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה.

מקורו במס' שבועות (לח, ב) היכי משבעינן ליה, אמר רב יהודה אמר רב משביעין אותו בשבועה האמורה בתורה, דכתיב ואשביעך בה' אלקי השמים, אמר ליה רבינא לרב אשי כמאן כרבי חנינא בר אידי דאמר בעינן שם המיוחד, אמר ליה אפי' תימא רבנן דאמרי בכינוי, ונפקא מינה צריך לאתפושי חפצא בידיה, וכדרבא דאמר רבא האי דיינא דאשבע בה' אלקי השמים נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר (משום שלא נקט חפצא).

ואמר רב פפא האי דיינא דאשבע בתפלין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר (שצריך לנקוט רק ס"ת), והלכתא כוותיה דרבא ולית הלכתא כוותיה דרב פפא, הלכתא כוותיה דרבא דהא לא נקיט חפצא בידיה, ולית הלכתא כוותיה דרב פפא דהא נקיט חפצא בידיה.

אחיזה או נטילה

ויש להסתפק האם צריך לאחוז ממש החפץ בידו, או די בזה ששם ידו עליו. מרש"י משמע שצריך ליטלו בידו ממש, אבל אין כן דעת כל הפוסקים כדלהלן.

דיעויין בספר תרומת הדשן (סי' לו) שכתב שבשבועה דאורייתא נוהגין ליטול על ההודאות למסים, שהוא שבועה כעין דאורייתא, שנשבע וישים ידו על הספר תורה כשהיא מונחת לפניו, אבל אינו נוטלו בזרועו, כמו שכתב ופסק מהר"א פעם אחת בשבועה כנגד העד שיטול הנשבע ספר תורה בזרועו, אין אנו נוהגין אלא כדלעיל.

ראיה משבועת אליעזר

ובספר לקט יושר (ח"ב עמ' ל) מדייק הרמב"ם (שבועות יא, ח) שכתב ושבועות הדיינים וכו' ואוחז ס"ת בזרועו וכו', ומשמע שצריך לאחוז בידו ממש. וכן כתב הרא"ש (שבועות ו, א) וז"ל לכן נותנין לו ס"ת או חפץ של מצוה בזרועו, משמע דאינקוטא חפצא משמע נטילת החפץ בידו. אבל כ' הלקט יושר דזהו דוקא לפי הצד דקרא דאליעזר עבד אברהם אינו אלא אסמכתא בעלמא, ואינקוטיה חפצא הוא תקנת חכמים להטיל אימה, משו"ה בעי ליטול החפץ בידו כדי להרבות אימה על הנשבע, אבל לפי הצד דהא דבעינן אנקוטי חפצא היינו מטעם דכתיב וישם העבד את ידו וגו', אינו צריך ליטול החפץ בידו רק להשים ידו על החפץ, דהא שבועת העבד היה ממש בסגנון זה, ששם ידו על המילה דכתיב וישם.

ובשו"ת מהר"ם מינץ (סימן מו, ב) ג"כ דן במקרה שפתח הספר לעשרת הדברות ושם ידו על סה"ת ונשבע, וכתב דכיון דמנח ידו עליה, הוי כאילו נטלן בידו, דאין חילוק בין הגביה או מנח ידיה עליה, כיון דהוא פתחה דהוי כמו אחיזה או לקיחה, דהא דבעינן נקיטת חפץ ליפינן בפרק שבועת הדיינים משבועת דאברהם דאיתא שם, א"כ דילפינן מהתם לא צריך

הגבהה, דכתיב שים נא ידך תחת ירכי, וכתוב וישם העבד וגו'. עוד כ' שהלשון נקיטי או לשון אתפוסי לא משמע הגבהה, דלא לישתמט בשום דוכתי דקאמר דצריך להגביה, דלשון אנקוטי או אתפוסי משמע אחיזה בעלמא.

אחיזה או הגבהה

וכעין זה דנו האחרונים לענין מצות נטילת לולב, שהגמ' (סוכה מב, א) דנה במי שהוציא הלולב לרה"ר שפטור משום שטעה בדבר מצוה, ומק' הגמ' מדאגביה נפק ביה, והק' הגרע"א ז"ל דמ"מ העקירה היתה בטירדה דמצוה, וא"א לחייב על הוצאה אא"כ עקר. ות' הרש"ש מדאגביה לאו דוקא אלא משעה שנטלו בידו להגביהו, אף שלא עקרו עדיין, נפיק ביה.

ועי"ש שהוכיח כן מתוס' (סוכה לט, א) שדן למצא היכ"ת שיברך על הלולב עובר לעשייתו, ואם איתא דלא יצא עד שיגביהם היה יכול לברך בשעה שאוחזן בידו טרם שיגביהם, וזה ודאי לא מיקרי קודם דקודם. אלא ע"כ שאפילו באחיזה בלי הגבהה ג"כ כבר יצא ידי"ח, ולא הוי עובר לעשייתו.

כדברי הרש"ש מבואר במהר"ם מינץ (הנ"ל), שכתב שהיה אפשר להביא ראיה מהא דאמרינן (פסחים ז, ב), לענין ברכה על נטילת לולב, דבעידנא דאגביה נפיק ביה, משמע דנטילה פירש הגבהה. אך כתב דהא ליתא, דהא כתיב ולקחתם לכם וכו', ש"מ דהמצוה הוי הלקיחה, א"כ כשמברך על נטילת לולב הוי כמו שאמר על לקיחה. ומה שהזכיר הגמרא בעידנא דאגביה, זהו משום דאורחא דמילתא נקט, דמסתמא מי שלקח בידו מגביה, דאינו עומד בכפיפת הגוף, וכן יסד הפייט, אוחזי בידם ד' מינים.

אבל כתב הרש"ש ששוב ראה בשלטי הבורים שמביא בשם הרי"א ז' להדיא כדברי הגרע"א, וז"ל משנטלן והגביהן ממקומן יצא.

קלוטה כמי שהונחו

בספר חשוקי חמד (שבת ד, א) דן האם אמרינן קלוטה כמי שהונחה כשמעבירים אתרוג מעל ידו של חולה, כגון אדם הסובל מאלרגיה ולא יכול לתפוס בידו אתרוג, האם אפשר להעביר אתרוג מעל ידו הפשוטה ויחשב כאילו היא בידו מטעם קלוטה כמי שהונחה דמי, וכשהאתרוג באויר מעל ידו כאילו הוא על ידו ממש.

עי"ש שהביא דברי הבאה"ט (כה, ח) בשם הלכות קטנות (ח"ב מב) שאם הניח תפילין של יד ואח"כ בא להניח תפילין של ראש, וקודם שהגיע הקציעה בבשר אחר שהגיע לאויר הראש הפסיק בדיבור, אמרינן קלוטה כמי שהונחה לענין זה.

אבל כידועה דנו האחרונים בגדר קלוטה כמי שהונחו דמי, האם כאילו מונח למטה, או דהוי כאילו מונח באויר, ואכמ"ל.

ועי' בבאה"ל (שם ד"ה ואם) שדחה דבריו על פי דברי הארצות החיים הסובר דכל שלא הידק לא קיים המצוה, וכשהתפילין מעל ראשו חסר ההידוק.

ולפי זה אפשר דבאתרוג שלא צריך שיהיה מהודק בידו יצא.

והביא דברי מהר"ם מינץ (ה"ל) דמי שהניח ידו על ס"ת הוי כמו שנקט הס"ת בידו ונחשב כנקיטת חפץ, ורצה להוכיח מלולב שנאמר בו מדאגביה יצא בו הרי שצריכים להגביהו, וכ' מהר"ם מינץ דלאו דוקא אם הגביהו אלא אפילו נטלו מבלי להגביהו יצא. ולפי"ז די בזה

שמניח ידיו עליו כמו שנקיטת חפץ, ולא צריך אפילו לאחזו.

אבל מסיק (בחשוקי חמד) דאפילו אם מונח על ידו לא יצא, משום דכתוב בשו"ע (תרנא, ד) אדם שאין לו יד נוטל הלולב בזרועו וכן האתרוג, וכתב שם המשנ"ב (ס"ק כב) דהיינו בית השחי, ואם יש לו קנה נוטל במרפיקו, דזה נמי לקיחה מיקרי, אבל אם אין לו זרוע כלל אין ליטול בפה, דזה לא לקיחה כלל יעו"ש. ובכל הדוגמאות הנ"ל הוא אוחז באתרוג, אבל סתם להניחו על כף ידו הפשוטה לא יצא, וא"כ אין מקום לשאלה, כי בקלוטה אין אחיזה.

איזה חפץ

הריטב"א (שבועות שם) מביא מחלוקת הראשונים האם צריך דווקא דבר שבקדושה, די"א דהוא הדין אם נשבע בציצית, אבל הוא חולק דהתם נקיט מה דכתיב ביה קדושה, מה שאין כן בציצית דלא הוי אלא תשמיש מצוה, וכן עיקר.

ולכאורה יש להביא ראייה לשאר הראשונים משבועת אליעזר, שהרי נקט בידו המילה שאינו אלא דבר מצוה. וראיתי בספר חבצלת השרון שצריך לומר שס"ל להריטב"א שגם במילה יש ענין של קדושה, כמו שאנחנו אומרים בקריאת השם, וחתם באות ברית קודש. אבל קשה שלא מצינו שום דיני קדושה במילה.

ומצאתי במאירי (שבועות שם) שמביא השיטות שאפשר גם בציצית, וכתב שאין לחוש לדבריהם. ומה שאמרו בענין שים נא ידך תחת ירכי, נתנה תורה ונתחדשה הלכה, ר"ל שאע"פ שאז היה די בנקיטת חפץ של מצוה, אבל לאחר מ"ת צריך דווקא דבר שבקדושה. אבל צ"ב מאיפה זה נלמד שנשתנה הדין, הרי כל המקור של נקיטת חפץ אינו אלא מאליעזר.

כדי לאיים עליו

ועי' סמ"ע (פז, לה) שאצל אברהם זה היתה מצוה ראשונה וחביבה עליו, ומשום הכי אנקטיה להאי חפצא, אבל לדידן בעינן חפץ היותר חשוב לאיימו בו והיינו ס"ת, וגם מעומד משום האיום, ות"ח שאינו צריך איום כל כך סגי ליה בתפילין ומיושב. ר"ל היות והסיבה שצריכים נקיטת חפץ הוא לאיים על העדים, שלא ישבעו לשקר, לכן כל דבר לענינו, אצל אברהם המילה היה הדבר הכי חשוב, ובנקיטתו היה קיים האיום הכי חזק, אבל אצלנו אין איום בנקיטת מילה או שאר דבר שבמצוה, ולכן צריך ס"ת דווקא. ובזה מיושב הקושיא על הריטב"א, ואולי זה גם כוונת המאירי ודו"ק.

גדר מצות מילה

ויש לדון על עיקר הדין שאחיזה במילה מקרי נקיטת חפץ של מצוה, שלכאורה המצוה כבר נעשה, א"כ כבר אין כאן מצוה, האם נאמר שבחנוכה יכול לישבע בנקיטת לולב.

[אבל יש לדון לפי הראשונים שגם ציצית שייך נקיטת חפץ, האם דווקא בציצית או ה"ה בשאר תשמישי מצוה, דאולי דווקא בציצית משום שנעשית לשמה אז חל שם של מצוה על החפץ].

כידוע דנו רבותינו בעיקר גדר מצות מילה האם העיקר היא מעשה המילה, או דילמא שעיקר המצוה היא בתוצאה, ר"ל שיהיה נימול. בשו"ת בית הלוי (ב, מז) דן במה שנחלקו הטור והרמב"ם האם חוזר בחול על ציצין שאין מעכבין את המילה, דדעת הטור (יו"ד רסד) דהא דאיתא בגמ' שאין חוזרין עליהם מיירי רק בשבת, שלא ניתנה שבת לדחות

משום ציצין שאין מעכבין, אבל בחול חוזר גם על שאינם מעכבין כיון דלכתחילה צריך למולם, אבל דעת הרמב"ם (הובא בב"י שם) דגם בחול אינו חוזר על שאינם מעכבין אם פירש.

וכבר הקשו על הרמב"ם מהא דמבואר בגמ' דשבת (הנ"ל) דשייך זה קלי ואנוהו גבי מילה במה שחותך אח"כ גם הציצין שאין מעכבין, וא"כ צ"ע למה אינו חוזר עליו בחול מטעם "התנאה לפניו במצות", ורק בשבת אסור, דמשום הידור אין מחללין השבת.

ומסביר בית הלוי, דס"ל להרמב"ם שלא שייך זה קלי ואנוהו אלא בשעת קיום המצוה, אבל במילה מאחר שכבר מל ופירש ידיו ממנו, הרי כבר נגמרה מעשה של המצוה לגמרי, דהרי המצוה הוא למול את בנו וכבר הא מלו, וכשיחזור אחר שכבר פירש וסילק ידיו על ציצין שאינם מעכבין הרי יתנאה בלא קיום המצוה. ובשלמא קודם שסילק ידיו דהוי הכל מעשה אחת שפיר מחויב לחתוך גם אותם שאין מעכבין, כדי שיצא מעשה המצוה מהודרת, אבל אחר שפירש דכבר אין כאן שום מצוה מדאורייתא א"כ במה יתנאה אח"כ, והידור מצוה בלא מצוה לא שמענו. עי"ש שמדמה את זה למי שנטל לולב כשר ביום טוב של סוכות ואח"כ נזדמן לו לולב יותר נאה, די"ל דאע"ג דבתחילה אם היו לפניו שניהם ביחד היה מחויב ליטול הנאה, אבל עכשיו שכבר נטל ויצא בו אין עליו חיוב של המצוה, א"כ במה יתנאה.

[וזה היסוד לפסקו של הגר"ח לקחת הספק מורכב מהודר לפני שלוקח הוודאי אינו מורכב אבל אינו מהודר, ואכמ"ל].

ובדעת הטור כתב דס"ל דמצות מילה נמשכת על האדם כל ימי חייו, וכמו בציצית למ"ד כלי קופסא חייבין בציצית, דמשעה שמטיל בו הציצית מקיים המצוה כל זמן שמונח הבגד בקופסא. וס"ל להטור דמלבד דמעשה עצמה של המילה דהיינו חתיכת ערלה דהוי מצוה, עוד זאת נמשכת היא לעולם, דהמצוה הוי על ישראל שיהיו נימולים, וכמו שכתוב והיה בריתי בבשרכם לברית עולם. ולכן אע"ג דפירש מ"מ שייך התנאה לפניו במצות.

מל תוך ח'

ולדבריו מיישב קושיית השאגת אריה, דהנה הרמ"א (יו"ד סי' רמ"ב) פסק דבמל תוך ח' ימים יצא וא"צ להחזיר ולהטיף ממנו דם ברית, אבל אם מלו בלילה לא יצא וצריך להטיף דם ברית, ומוכרח דס"ל להרמ"א דבמל תוך ח' ימים נתקיים המצוה, והקשה עליו השאגת אריה (סי' נ"ב) מהא דמבואר בשבת (קלח, א) דבמל של אחר השבת בשבת הוי טועה בדבר מצוה ולא עשה מצוה, ולפי הרמ"א הרי קיים המצוה. ותי' הבית הלוי דס"ל להרמ"א דבשבת בעת המילה לא עשה מצוה כלל, כיון דהוי עדיין תוך ח' ימים, ורק אח"כ כשמגיע יום השמיני מקיים המצוה אף על גב שנימול תוך ח'. וכתב שכדבריו מצא בצל"ח ליישב דברי הרמ"א, ומוכרח להדיא דס"ל דמלבד מעשה המילה, יש מצוה שיהיה נימול, וכמש"כ להטור.

הבית הלוי נוקט שיש שני דינים בברית מילה, עצם מעשה המילה, ובנוסף מצוה נמשכת, שיהיה מהול. אבל המעיין בצל"ח יראה שס"ל שכל הענין מצות מילה הוא זה שיהיה מהול. (כ"כ בספר פרי יצחק ח"ב סי' ל, תשובה להבית הלוי)

וז"ל הצל"ח (פסחים עב, ב) והנלע"ד ליישב דברי רמ"א, דודאי קודם זמנו לא נתקיימה המצוה, אבל אם מלו תוך ח' ימים כשיגיע יום ח' מתקיימת מצוה זו, שהתורה אמרה ביום השמיני ימול שכשיגיע יום שמיני יהיה נימול, וא"כ שפיר קאמר לשון יצא. וגם לשון

הגמרא הוא נכון, מה התם דלא עביד מצוה, היינו היום ביום שבת הזה שחיללו לא עביד מצוה, אלא למחר תתקיים המצוה, ולא פטר ר"י אלא היכא דעביד מצוה, דהיינו מל של ערב שבת בשבת, דעביד מצוה תיכף ביום השבת הזה.

מצות עשה שהזמן גרמא

על פי דברי הצ"ח כתב הפרי יצחק (שם) לפרש דברי התורי"ד (קידושין כט, א), דאמרינן התם שאשה פטורה ממילת הבן, ונלמד מדכתיב אשר צוה אותו אלהים, אותו ולא אותה. והק' הראשונים למה צריך קרא תיפוק ליה דהויא לה מילה מצוה שהזמן גרמא, חדא דכתיב וביום השמיני ימול, ועוד דאין מצות מילה אלא ביום ולא בלילה, שאין מוהלין אלא ביום. וכתב בתורי"ד דתינח מיום שמיני לא קשיא שאין היום קבוע וידוע בשנה. אבל זה שאין מצות מילה נוהגת בלילה אלא ביום קשיא, דומיא דציצית שאינה נוהגת בלילה אלא ביום. ות' הרי"ד שהאב מצווה להתעסק במילת בנו, והעסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יטרח ויכין צרכי מילת בנו, והלכך אי לאו אותו הוה מחייבין גם האשה, דהוה אמינא היא תתעסק בין ביום בין בלילה עד שתמול את בנה בזמנו. ומסביר ר' איצילה כנ"ל, שעיקר מצות מילה בתוצאה, וחיוב האב אינו אלא לדאוג ולהתעסק שהבן יהיה מהול ביום השמיני, והעסק אין בו זמן קבוע.

שידאוג שיהיה הבן מהול

גם בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן יא) מבואר כנ"ל, שכל גדר המצוה היא שיהיה הבן מהול, וז"ל ומענין המילה נראה דאין האב חייב למול בנו בידיו אלא לעסוק שיהא נימול, דומיא דכל הני דקחשיב התם, ללמדו תורה, ללמדו אומנות, להשיטו בנהר, וכי לא ישכור מלמד לבנו לתורה ולכל הני. או בסוכות, דכתיב חג הסוכות תעשה, ודרשינן תעשה ולא מן העשוי. א"כ ע"כ קאי תעשה אסוכה, שחייב בעצמו לעשות סוכה, וכי לא יאמר לאחר לעשות סוכה, וכן גבי תפילין, וכי לא יקשרם לו אחר על ראשו וזרועו, וכן ציצית. אלא כל הני עיקר מצוותן אינו העשייה, אלא שהמילה חתומה בבשרו.

ראיה מדוד המלך

ועי"ש שמביא ראיה מדוד המלך (מנחות מג, ב) שהיה מצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום בלא מצוה, נזכר על המילה. ואם לא היה מצות המילה אלא העשייה, למה שמח עליה יותר מראשו וזרועו וכל גופו, שקיים בהם מצות תפילין, וציצית, וכמה מצות, אלא מילה היא מצוה בכל עת, כתפילין המונחין בראשו וציצית בבגדו.

דחיית הראיה על פי רש"י

אבל על עיקר הראיה מדוד המלך, יש להעיר ממ"ש רש"י (שבת קל, א ד"ה שש אנכי על אמרתך) אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות והיא מילה, שישראל עושין וששים עליה, **דכל שאר מצות אינן מוכיחות כל שעה**, כגון תפילין ומזוזה וציצית, דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, **אבל זו מעיד עליהם לעולם**, כדאמרינן במנחות (מג, ב) בדוד, שראה עצמו בבית המרחץ ונצטער, אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות, כיון שנסתכל במילה, נתייבשה דעתו. משמע מרש"י שאין ה"ווארט" שהתיישב דעתו משום שמקיים מצות מילה, אלא שנזכר שיש שיש לו דבר שמעיד עליו שהוא יהודי, א"כ י"ל שלעולם אין כאן קיום מצוה נמשכת.

ונראה שאדרבה משם יש להוכיח שאינו מקיים מצות מילה כל הזמן, דהכי איתא התם (מנחות מג, ב) ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצות, תפילין בראשיהן

ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, לאחר שיצא אמר עליה שירה, שנאמר למנצח על השמינית מזמור לדוד על מילה שניתנה בשמיני. ויש להעיר על הגמ', למה מצות מילה לא נמנית ברשימה של מצוות שסיבבן הקב"ה, ולמה כתוב רק שבע ביום הללתיך ולא שמונה. ועוד מה היה הה"א של דוד וכי לא ידע את "השטיקעל תורה" של הבית הלוי, שמצות מילה נמשכת. אלא משמע שבאמת אין כאן קיום מצוה נמשכת, ודוד היה מצטער בזה שאין מצוה שמעיד עליו, ונזכר במילתו שאע"פ שאין קיום מצוה אבל יש מה שמעיד עליו.

נולד מהול

ולפי"ז אולי יש ליישב מה שמקשים האחרונים, דמבואר בגמ' (סוטה י, ב) שדוד המלך נולד כשהוא מהול, דדרשינן מה דכתיב למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם, מכתם - שהיתה מכתו תמה, שנולד כשהוא מהול. ופירש רש"י מכתו תמה - מקום מילה, שהוא ראוי למכה, היה תם ושלם, שלא הוצרך לחסרו הרי מפורש שדוד המלך נולד מהול. וקשה א"כ למה נתיישבה דעתו כשנזכר במילתו. ובספר מרפסין איגרא (עניני אגדה - פרק נ' ע' שמה) הביא בשם הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א ליישב, שגם אם דוד המלך נולד מהול, אך מ"מ בודאי עשה הטפת דם ברית, וזה נחשב עבורו לקיום מצות מילה. לפיכך כשנכנס למרחץ ונזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, שהרי גם הוא קיים מצות מילה, בהטפת דם ברית.

עוד כתב שם ליישב בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ז"ל, שבמצות מילה יש שני חלקים, האחד עצם עשיית המילה ביום השמיני, והשני היותו נימול, שזה נמשך מאליו וללא עשייה כל ימי חייו של האדם הנימול. לפי זה, אמנם דוד המלך שנולד מהול, חסר היה את אותו חלק מהמצוה הכרוך בעשיית המילה ביום השמיני, אך מ"מ את אותו חלק מצוה הכרוך בהיותו נימול ונושא מאליו את אות ברית קודש, הרי בודאי שמקיים. לפיכך נתיישבה דעתו בעת היותו במרחץ, למרות שבאמת הוא נולד מהול.

ולהנ"ל י"ל שנתיישבה דעתו בזה שהמילה מעידה עליו, א"כ אע"פ שהיה נולד מהול עדיין המילה מעידה עליו שהוא יהודי.

היוצא מביתו לענין מצות מזוזה

בשו"ת הגרע"א (קמא, ט) רצה לחדש שההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה, ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בנתים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש, וגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם, והוי כדר בבית שאולה ושכורה, ויהיה כמו יוצא מסוכה לעסקיו וחוזר לסוכתו דמברך, וכמו פשט טליתו על דעת שלא להתעטף בו מיד, שחוזר ומברך כששובשו.

לבישת ציצית בלילה

ומציין הגרע"א לדברי המג"א (כא, ב), שהביא בשם כתבי האר"י דעל פי הסוד שיש לשכב בלילה בטלית קטן, ומביא ראיה מהא דאמרינן (מנחות מג, א) כיון שראה דוד עצמו ערום בבית המרחץ אמר אוי לי שאני ערום מן המצות, וק' למה לא אמר כן בלילה שהיה ג"כ ערום, אלא ע"כ שהיה שוכב בטלית קטן ע"כ.

וכתב המג"א שדבריו דברי קבלה נקבל, אבל לדין יש תשובה, די"ל דבלילה עכ"פ היה לו מזוזה בפתחו, משא"כ במרחץ. וכן משמע בגמ' דאמרינן ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצות תפילין וציצית ומזוזה, ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך, ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו ערום וכו', משמע שהיה ערום מכולם אף ממזוזה. ורצה הגרע"א להוכיח מהמג"א כדבריו, שאם נאמר דמקיים מצות מזוזה אפילו אם אינו נמצא בבית, אז גם כשהיה בבית המרחץ לא היה לו להצטער.

אבל לפי הנ"ל אינו מוכח מהמג"א שאינו מקיים מצוה כשהוא חוץ לביתו, דרק אם היה בביתו הרגיש שהמזוזה מוכיח עליו.

שוב ראיתי בספר נחלת צבי (יו"ד רצא, ב) שכתב על דרי הגרע"א בזה"ל ואיני מבין, דודאי גם בבית המרחץ נתקיימו על ידו כמה מצות, אלא כוונתו שלא היתה מצוה סובבת אותו כמו אם היה בבית שיש בו מזוזה והולך בטלית עם ציצית, והן הן הדברים.

[ושוב כתב הגרע"א שבא לידו ספר ברכ"י שכתב בפשיטות (או"ח סי' יט), דשוכר בית שיש בו מזוזה דאינו מברך דלא תקנו ברכה רק על שעת קביעת המזוזה, וממילא גם בנוסע מביתו ואח"כ חוזר לביתו אינו מברך, ולדינא צ"ע.]

גדר פטור ציצית בלילה

הגרע"א (כא, ג) רצה להוכיח מדברי האר"י ז"ל כשטת הרא"ש (סי' י"ח) דכסות יום בלילה חייב. דאלו להרמב"ם דפטור, א"כ איש שהיה שוכב בלילה בטלית קטן, הא מ"מ הוא ערום מן המצות, דאין לו קיום מצות ציצית כיון דפטור מציצית בלילה.

ונראה שלפי הנ"ל אינו מוכרח, שאם כל הענין הוא שיהיה לו מצוה שמוכיח עליו, אולי אפילו אם אינו מקיים המצוה, בכל זאת בזה שהוא לובש הציצית מוכיח עליו שהוא יהודי.

מזוזה בחדר שישן עם אשתו

בהגהת חת"ס (כא, ג) העיר על קושיית המג"א מהא שכתב המרדכי הובא בב"י (יו"ד רפו), דבחדר אם איש עם אשתו ישנים שם, פטור ממזוזה. והביאו הרמ"א בהג"ה (שם סעיף ב). וצדקו דברי האר"י זצ"ל וק"ל.

ולפי זה משמע קצת כמו שכתב הר"י יעב"ץ בסידור שלו (עמודי שמים ח"א עמוד שנו), שיש לשמש מטתו מלובש בטלית קטן. ויש לדחות דבלאו הכי נמי לא היה ערום ממצוה, דעונה גופה מצוה היא, והאר"י קאי כשהיה שוכב באותו חדר בלא עונה, ומזוזה לא היה שם, ועל כרחך היה שוכב בטלית קטן.

דוד לא ישן יותר משיתין נשמי

על עיקר ראיית האר"י ז"ל מדוד המלך ע"ה העיר בספר מור וקציעה (סימן כא) וז"ל ואי קשיא לי הא קשיא לי, דאין ראייה מדוד המע"ה שנראה שלא היה פושט בגדיו אף כשישן, ולא נכנס למטה בלילה, שהרי לא היה כי אם מתנמנם כסוס שתינן נשמי, כדאיתא ריש ברכות (ג, ב) ובפרק הישן (כו, ב) ובזוהר (ח"א רז, א) שמעולם היה נזהר שלא ישן יותר, ואם כן ודאי לא שכב על מטתו ערום כי מיד היה עוסק בתורה, ולא היה פושט ולובש בכל שעה שנעור מן הס' נשמי.

אמנם כתב שמצא כתוב בשם האר"י דהני ס' נשמי הן שש שעות, ואי הכי לא משמע מידי. אבל כתב דצריך עיון כי דבר זר הוא.

ופשיטא דמאן דקפיד שלא לשכב בציצית על מטתו מיירי בשוכב ערום, דמשום ביזוי המצוה נגע בה, ובודאי ליכא מאן דסליק אדעתיה לפשוט הציצית מעליו והוא לבוש בגדים וק"ל, אבל העקר שלא לפשוט הטלית קטן אפילו בשעת תשמיש.

כל התורה הוא שמותיו של הקב"ה

אבל אם כנים הדברים צ"ע למה מועיל אחיזה במילה לענין נקיטת חפץ, שהרי כבר אין כאן מצוה. ויש ליישב על פי דברי רבינו בחיי (בפרשתינו) שכתב וז"ל ומה שהזכיר בה' אלהי השמים, לפי שהתורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא, **ומצוה אחת מן המצוות הלא היא חלק אחד מן השמות**, והבן זה. נמצא לדבריו שגדר נקיטת חפץ הוא מדין שבועה בשם, וגם חפץ של מצוה ישנו משום שם השם, שכה"ת הוא שמותיו של הקב"ה, א"כ י"ל שגם מילה אע"פ שאינו מקיים מצוה עכשיו, עדיין יש את הרמז של שם השם, ודו"ק.